

Utgivare: *Institutionen för kulturvetenskaper, Lunds universitet*

Text © Upphovsrätt för enskilda kapitel innehas av respektive kapitelförfattare

Denna text är licensierad under CC BY-NC-ND, Erkännande-Ickekommersiell-IngaBearbetningar. (Se fullständiga villkor: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed sv>) Enligt licensen får verket spridas utan att tillstånd behövs, men bara i icke-kommersiella sammanhang. Verket får inte bearbetas och den som sprider verket måste ange dess upphovsperson.

Om inget annat anges, omfattas inte bilder och foton av denna licens. Användning av dessa kräver tillstånd från respektive upphovsrättsinnehavare.

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.348.c801>

Att skriva idéhistoria

ISBN: 978-91-8104-800-1 (tryck)

ISBN: 978-91-8104-801-8 (e-bok)

Ugglan 21

Lund Studies in the History of Ideas and Sciences

ISSN 1102-4313 (tryck)

ISSN 2004-867X (e-bok)

Vid citering: John L. Hennessey, "Stil och referenshantering", i *Att skriva idéhistoria* (Lund: Lunds universitet, 2026), <https://doi.org/10.37852/oblu.348.c801>

Information om *Ugglan: Lund Studies in the History of Ideas and Sciences* finns här: <https://www.ht.lu.se/serie/41/>

Stil och referenshantering

John L. Hennessey

Jag har alltid tyckt att man ska tänka på akademiskt skrivande, som används i forskningsartiklar och -böcker, som ett eget språk. Precis som andra språk har det egna regler som skiftar över tid och varierar mellan grupper; man kan säga att olika ämnen, såsom konsthistoria, statsvetenskap eller idéhistoria, har egna dialekter. Precis som andra språk är akademiskt skrivande någonting studenter behöver lära sig, särskilt om de inte bara ska läsa forskningstexter utan skriva enligt dess konventioner. Precis som andra språk lär man sig genom exponering; genom att läsa otaliga akademiska texter får man en känsla av vad som "låter rätt" eller "låter konstigt", "så brukar man säga" eller "det är ingen som säger så". Denna process kan inte ersättas av en guide, utan den kräver att man utsätter sig för och utövar språket. Precis som man måste lägga månader eller år på att lyssna till och prata med dem som redan talar ett språk som franska för att själv lära sig det måste man läsa och skriva rikligt med akademiska texter för att behärska "forskarspråket". Jag hoppas att detta kapitel kommer att vara till nytta, men det ersätter inte processen att lära sig genom att läsa många texter för att få en intuitiv känsla för stilkonventionerna, lika lite som att man kan bemästra tyska utifrån en grammatikbok.

Kapitlet ger en introduktion till många av konventionerna inom den idéhistoriska dialekten inom akademiskt skrivande. Särskilt fokus läggs på referenshantering, som är ett av de vanligaste områden jag får frågor om som lärare. Värt att notera är att det oftast inte bara finns *ett* rätt sätt att skriva akademiskt, men många sätt att göra fel. Man känner sig ofta stressad vid skrivande inför en deadline, men det är värt besväret att vara noggrann

med språk och referenshantering. Precis som med vanliga språk ger man ett (ofta orättvist) intryck av att vara ointelligent eller obildad om man gör små fel i språket eller formalia. Det är jag väl medveten om som invandrare till Sverige. Rättvist eller ej så är det sannolikt att de små detaljerna i texten kommer påverka andras bedömningar av den. Som tur är, till skillnad från i talspråk, hinner man slipa bort många slarvfel i en uppsats genom en noggrann läsning av sin text innan inlämning.

Språk är särskilt viktigt i idéhistoria, som lägger så stort fokus på skriftligt källmaterial och begreppsanvändning. Det är därför svårare inom vårt ämne, jämfört med många andra, att skilja på språk och idéer. Man ska inte lita på att idéerna kommer att ”tala för sig själva”, utan det krävs en gedigen språklig förmedling.

”Författaren” eller ”jag”?

En vanlig fråga är om man ska skriva i första eller tredje person. Förr motverkade de flesta lärare ”jaget.” Skribenten skulle i stället dölja sig bakom en impersonell vägg av passiva meningar (”det empiriska materialet lästes noggrant”) eller möjligtvis ”författaren” (”Författarna har baserat studien på 5 respondenter”). Resultatet var en text som gav ett allvarsamt intryck av objektivitet.

Precis som andra försök att uppnå objektivitet har detta synsätt kritiserats alltmer. Med utgångspunkten att det är omöjligt att förstå verkligheten utan ett förmedlande, subjektivt språk, har författare som skriver i tredje person attackerats för att oärligt försöka dölja sig och överdriva sin auktoritet. Utifrån ett sådant perspektiv ska författare i stället synliggöra sig genom ”jag”-formuleringar för att påminna om att texten inte helt kan uppnå objektivitet. Vissa kritiska forskare, särskilt inom genus- och postkolonial forskning, menar att man ska gå längre och reflektera över sin egen position (”Jag är en vit man som skriver denna text”). Kritiker till detta tillvägagångssätt har i sin tur argumenterat för att det underminerar vetenskapens ställning genom en subjektivism som inte ens försöker uppnå ett mer objektivt synsätt, vilket i värsta fall kan bidra till den växande vetenskapsförnekelsen i samhället. Är det vetenskap om det är så personligt och subjektivt? Är det

relevant, eller riskerar det att sprida en destruktiv essentialism att skriva fram delar av sin egen bakgrund, såsom könstillhörighet eller etnicitet?

Detta är svåra frågor i en pågående debatt, och det finns därför inget rätt svar om huruvida studenter ska skriva i första eller tredje person i sina uppsatser. Idag skriver många humanister i första person, så man ska inte skriva i tredje person bara för att man tror att det är det som är ”rätt” i akademisk skrift. Första person har också fördelen av att ofta vara stilmässigt renare och mer lättläst. Många forskare, särskilt när det gäller engelskspråkiga texter, föredrar starkt grammatiskt aktiva meningar (”American planes bombed Hanoi” i stället för ”Hanoi was bombed”). Som exemplet ovan tydligt visar kan indirekta formuleringar försumma agens och ansvar på problematiska sätt, och är dessutom ofta mindre precisa. I många fall är det lättare att skapa aktiva meningar och ta ansvar för sina ställningstaganden om man använder ”jag.” Det är inte fel att skriva i tredje person, men det är kanske bäst att avstå från det om man ska framföra många egna reflektioner eller om man vill undvika att låsas i många otympliga formuleringar (”Författarens personliga åsikt är...”). Det bästa är att testa sig fram för att se vad som passar ens text bäst. Som med många stilfrågor är det viktigaste att vara konsekvent.

Tempus

I stort sett alla stilguider för historiker säger att man ska använda imperfekt för att skriva om historia – detta är en stilmässig konvention. Vissa författare av populärhistoria använder sig av presens för att göra berättelser mer spännande (”Karl drar sin kikare ur jackfickan och tittar mot horisonten. Ryska arméns förband närmar sig i rask takt.”), men det ska man inte göra som forskare. Det ska markeras att någonting hände i det förflutna – historikerns uppgift är att ställa frågor om och analysera det förflutna, inte att återuppleva det.

Det finns dock ett undantag som är särskilt viktigt för idéhistoriker: skribenter brukar använda presens när de diskuterar innehållet i en text eller ett konstverk, även om texten skrevs för länge sedan. Denna konvention utgår ifrån att text eller konstverk anses utgöra någonting levande, som man kan engagera sig med långt efter dess upphovspersonens bortgång. Ibland

kan det leda till en något klurig blandning av tempus i samma mening eller paragraf, men tänker man på riktlinjerna ovan, på varför de olika tempus ska användas, blir det lättare att hålla reda på vad man ska använda.

Exempel 1:

Charles Darwin fick inspirationen till teorin om naturligt urval under resan runt jorden med skeppet Beagle. I *On the Origin of Species* (1859) skriver han om specialisering bland olika fågelarter på Galapagosöarna.

Ibland kan det vara otydligt om man diskuterar ett verk eller en historisk händelse. Detta gäller särskilt när man vill skriva om exempelvis en författares åsikter som kommuniceras i en text. I sådana fall kan man själv välja vilket tempus som passar bäst i situationen, men det kan vara lämpligast att använda samma tempus som i meningarna runtomkring.

Exempel 2:

Darwin **menade** att alla populationer har variationer, och variationer som gör individer bättre anpassade till deras miljö gör det mer sannolikt att de överlever och överför egenskaperna till sin avkomma. [Imperfekt används i bemärkelse att Darwin som historisk person hade en viss teori eller åsikt eller framförde den muntligt till en vän eller i en föreläsning. Observera att resten av meningen är skriven i presens för att naturligt urval är en naturlag som ska gälla alltid, inte bara i det förflutna.]

eller

Darwin **menar** att alla populationer har variationer, och variationer som gör individer bättre anpassade till deras miljö gör det mer sannolikt att de överlever och överför egenskaperna till sin avkomma. [Presens används för att det är Darwins åsikt framförd i *On the Origin of Species*.]

Värt att ha i åtanke är att många tänkare har ändrat ståndpunkt i olika frågor under livet. Man ska därför vara försiktig för att undvika att ge ett vilseledande intryck genom sina formuleringar i sådana situationer.

Formellt, inte gammalmodigt språk

Ett vanligt förekommande misstag hos många studenter är att använda sig av ett gammalmodigt språk i ett försök att låta formell. Faran ökar inom historiska vetenskaper då man lätt kan bli påverkad av att läsa stora mängder historiskt källmaterial. Det är viktigt att skilja på källornas språk och forskarens – man ska inte börja låta som ens studieobjekt! Syftet med

akademiskt språk är inte att texten ska låta imponerande, utan att den ska vara precis och professionell. Forskare använder stora, ovanliga ord för att de vill vara precisa. Ofta finns det inget begrepp i vardagsspråket som har exakt den betydelse forskaren vill komma åt. Det är dock inte ett mål i sig att krångla till det med svåra begrepp. Finns det enklare formuleringar som är lika precisa bör man välja dessa. Man ska även tänka på att vara konsekvent i sin begreppsanvändning för att inte förvirra läsaren. Även om det kan vara lockande med synonymer för att variera språket ska man vara noggrann med att begreppen man använder inte har andra betydelser eller nyanser som måste förklaras.

Samtidigt som man inte ska använda gammalmodig svenska ska man även undvika att vara för informell och vardaglig. Man ska alltid skriva i kompletta meningar, skilja på "de" och "dem" (tänk på "they" och "them" på engelska om det är svårt) och inte lägga till onödiga "så" eller "liksom" i texten. Och man ska absolut inte använda "wanna" eller "gonna" om man skriver på engelska! Formalitetsnivå är någonting som är svårt att beskriva utförligt, utan man får en känsla för det som är rimligt och passande utifrån andra akademiska texter som man läser.

Svenska eller engelska?

Det blir allt vanligare att forskare skriver på engelska för att kunna publicera sina texter i prestigefulla tidskrifter och för att nå ut till en större publik. Därför är det inte förvånande att även en ökande andel svenska studenter vill skriva på engelska. Vilket språk ska man välja?

Idéhistoria i Sverige har en lång tradition av svenskspråkig forskning. Det är aldrig fel för studenter att skriva på svenska, särskilt i uppsatser. Om man inte är helt bekväm med engelska är det en stark anledning att hålla sig till svenska. Det är bättre att lägga fram en välskriven uppsats på svenska än en halvbra på engelska. Samtidigt kan det vara intressant att skriva på engelska om man använder sig av ett engelskspråkigt källmaterial eller om man skriver om ett sällsynt ämne som många utanför Sverige skulle kunna vara intresserade av. Jag tycker personligen att källmaterialet ska väga tungt i val av språk. Det är svårt att översätta många tekniska och politiska begrepp,

även när språken är så nära som svenska och engelska. Risken för att betydelsen förvrängs eller innehållet fördunklas är stor.

Väljer man att skriva på engelska (om man har svenska som modersmål), ska man vara särskilt noggrann med att kontrollera att verben har böjts korrekt. Det är väldigt lätt att glömma att de flesta engelska verb ska sluta med "s" i tredje person eftersom verbböjningar utifrån pronomen inte längre existerar på svenska. Detta kan enkelt kontrolleras med digitala språkgranskningsverktyg, såsom Grammarly.

En relaterad fråga är översättning. Ska man översätta citat på andra språk än det man skriver på? På svenska är det ganska vanligt att man anger direktcitrat på engelska i texter som i övrigt är svenskspråkiga. Förr, när utbildade personer alltid lärde sig vissa språk, såsom latin eller tyska, angav man även direktcitrat på dessa språk, men man kan idag oftast inte utgå ifrån att alla ens tilltänkta läsare kan något annat språk än engelska. Om originalspråket är särskilt viktigt men troligen inte tillgängligt för alla läsare kan man ange citatet eller delar av det i original i en fot- eller slutnot.

Man kan alltid översätta direktcitrat till uppsatsens huvudspråk. Om man inte använder någon annans översättning ska man alltid notera att detta är "författarens översättning" eller "min översättning". Om sådana egna översättningar är många kan man skriva någonting i stil med "alla översättningar från japanska är författarens egna" i referensen första gången. Beslutet att översätta originalcitrat eller inte beror mest på den tilltänkta läsarpubliken och vilka språk de kan tänkas behärska, men är i övrigt mest en smakfråga – man får själv avgöra hur man vill göra.

Som alltid i akademiskt skrivande är det viktigt att vara konsekvent. Om man väljer att översätta citat till svenska ska man även göra så med verkets titel, helst med en etablerad titel för verket om den finns. Man bör exempelvis ange *Dödssynden* för Harper Lees roman från 1960 i stället för att försöka bokstavligt översätta den engelska titeln *To Kill a Mockingbird*, eftersom boken har getts ut i svensk översättning med titeln *Dödssynden* och det är den som de flesta i Sverige är bekanta med. Det är alltid möjligt att ange den ursprungliga titeln i hakparentes (*Dödssynden* [*To Kill a Mockingbird*]). Använd samma form i referenserna och referenslistan så att läsaren lätt kan hitta verket.

Direktcitat

Det kan vara intressant av olika skäl, till exempel för att analysera en källtexts sätt att uttrycka sig eller att ge läsaren en smak av periodens språkbruk, att använda direktcitats i uppsatsskrivande. Man ska dock aldrig låta direktcitats tala för sig själv eller i stället för uppsatsförfattaren. Som idéhistoriker är det uppsatsförfattarens jobb att förmedla och analysera källmaterial, inte bara sammanställa intressanta originalcitats. Direktcitats ska med andra ord aldrig stå ” nakna ” utan analys och kontextualisering. Det finns en till viktig, nära besläktad regel: använd aldrig direktcitats ifall det går lika bra att parafrasera. Här är två fiktiva exempel baserade på riktigt källmaterial på bättre och sämre sätt att använda citats:

Exempel 1:

Det så kallade Borggårdstalet, då Gustav V uttryckte en motstridig synpunkt i upprustningsfrågan än statsministern Karl Staaf, utlöste en livlig debatt i tidningarna. Några dagar senare skrev en anonym ”*Liberal väljare*” i *Aftonbladet* till försvar för militär upprustning, som hen menade var för Sveriges bästa. Skribenten anser att Liberalerna befinner sig mellan två sidor i frågan:

Från vänster ropas det, att folkets sak är i fara; den strid, som snart skall börja, gäller demokratiens heligaste grundsats: folkets bestämmanderätt i eget hus. Seger måste vinnas, även om kungaborgens portar först måste sprängas i stycken. Se'n blir alltid tid att tänka på försvaret. [§] Från den motsatta sidan ljuder maningen att sluta upp kring konungen och stödja honom i hans kamp för ett starkt och tryggt Sverige [sic]. [§] Vi ha alltså att välja mellan ”folkets” sak och Sverges [sic] sak. Det valet borde inte bli svårt.¹

Det som är särskilt intressant med insändaren är att författaren försöker definiera två begrepp som har använts tämligen löst i debatten: ”folket” och ”Sverige”: ”Vad är ”folket”? Majoriteten av landets invånare. Vad är Sverige [sic]? Alla landets invånare, våra barn och efterkommande till sena tider, vår historia, vår kultur och vår odling! Forntid, nutid, framtid!”² Därför anser författaren att valet bör vara enkelt för Liberalerna: ”Sveriges sak måste gå före folkets”.³

¹ Anon. ”På vilken sida skola vi stå? En maning till Sveriges liberaler.” *Aftonbladet*, 15 februari 1914, s. 5.

² Ibid.

³ Ibid.

Exempel 2:

Det så kallade Borggårdstalet, då Gustav V uttryckte en motstridig synpunkt i upprustningsfrågan än statsministern Karl Staaf, utlöste en livlig debatt i tidningarna. Några dagar senare skrev en anonym ”*Liberal väljare*” i *Aftonbladet* till försvar för militär upprustning, som han menade var för hela Sveriges bästa. Skribenten anser att Liberalerna befinner sig mellan två sidor i frågan, dels ”Vänsterpartierna” som anser att utvecklandet av demokratiskt deltagande och institutioner är av allra största vikt och att beslut i försvarsfrågor bör skjutas upp, dels högern, som prioriterar landets oberoende genom ett starkt försvar och vill stödja kungens utspel. Det som är särskilt intressant med insändaren är att författaren försöker definiera två begrepp som har använts tämligen löst i debatten: ”folket” och ”Sverige.” Ska vi behöva välja mellan ”folkets” (vänsterretorik) och ”Sverges” [sic] (högerretorik) bästa, undrar författaren. Skribenten löser problemet genom att definiera ”folket” som ”Majoriteten av landets invånare” och ”Sverige” [sic] som ”Alla landets invånare.” Därför anser författaren att valet bör vara enkelt för Liberalerna: ”Sveriges sak måste gå före folkets”.⁴ Med nutida ögon skulle man kunna säga att författaren gör motstånd mot vad han upplever som populismen; att majoritetens envælde inte alltid är samma sak som hela landets bästa.

Exempel 1 illustrerar flera farhågor som diskuterats ovan. Det kan vara frestande att använda långa citat då det är intressant med författarens originalspråk (hans starka känslor kanske framkommer tydligare i Exempel 1 än i Exempel 2), men ändå anges mycket text i Exempel 1 som egentligen är onödig och tydligare kan sammanfattas i huvudtexten. Framför allt gör Exempel 1 misstaget att låta texten tala för sig själv, i stället för att analysera och förklara den för läsaren. Till sist avslutar Exempel 1 med ett citat i stället för en sammanfattande analys. Återigen förväntas citatet ”göra jobbet” här, och ingen originalanalys tillfogas.

I övrigt följer Exempel 1 akademiska formalia. Längre citat, i regel de som blir längre än tre rader om de skrivs i huvudtexten, ska skrivas i en mindre storlek och i nytt indraget stycke, såsom visas ovan. Citatet anges oförändrat – originalets stavning och formatering ska inte ändras för att passa in i uppsatsen. Ett undantag kan göras om forskaren vill understryka en särskilt viktig del av citatet genom att kursivera den, men i så fall måste det noteras att det är ett tillägg (man brukar skriva ”min kursivering” i referensen).

⁴ Anon. ”På vilken sida skola vi stå? En mening till Sveriges liberaler.” *Aftonbladet*, 15 februari 1914, s. 5.

När det finns fel i texten rättas *inte* dessa, utan man lägger till noteringen "[sic]" efteråt för att visa att det inte bara är ett skrivfel gjord av uppsatsens författare. Det kan vara så att "Sverge" var en vanlig stavning dåförtiden, men oavsett innebär "sic" (som betyder "så" i bemärkelsen, "det står så") att ordet anges precis som det står i originalet. Då vet läsaren att det antingen är ett fel eller annan stavning i originaltexten, inte ditt skrivfel. Förklarande kommentarer, såsom när det finns en ny paragraf i originalet "[§]" anges inom hakparentes. Vissa akademiska författare använder "[sic!]" med utropstecken för att markera mot någonting de är emot eller som ett sätt att håna en annan författare för ett uppenbart fel som hen har gjort. Jag rekommenderar starkt att inte använda "[sic]" på det sättet – det kan betraktas som småsint och oprofessionellt.

Vad gäller referenser har Exempel 1 tre men Exempel 2 bara en. Varför? Man brukar ange referenser i slutet av flera meningar som refererar till samma text, så länge det är tydligt. Däremot är det god akademisk sed att alltid ange referenser efter direktcitrat som är längre än bara några ord. Eftersom Exempel 1 har fler långa citat än Exempel 2 har det även fler referenser.

En sista punkt (eller snarare tre punkter) angående citat handlar om uteslutningstecken: "... " eller "...". Det är vanligt i svenskspråkiga texter att sätta punkterna inom hakparentes. När man utesluter en del av ett direktcitrat som inte är relevant att ha med ska man alltid skriva dessa punkter för att markera det. Tre punkter används när man utesluter text inom en mening, och fyra punkter används när man utesluter text som inte tillhör samma mening eller kanske till och med samma paragraf. Till exempel, om man vill korta ner texten

Ers Kungliga Majestät har i flera brev nådigt befallt oss att vi skall sända de fyra största skeppen ut till Älvsrabben: Äpplet, Vasa, Stora Kronan och Gamla Svärdet. Även Riksamiralen och Erik Jönsson har skrivit till oss. Skeppen ska ligga där under Erik Jönssons ledning tills vidare order kommer från Ers Kungliga Majestät.⁵

⁵ "Rådets brev till Kungen om olyckan' [12 augusti 1628] tolkat till modern svenska av Vasamuseets pedagoger maj 2020." https://www.vasamuseet.se/globalassets/vasamuseet/dokument/skola/t_radets-brev-till-kungen-modern-svenska.pdf

skulle man kunna göra som så: ”Ers Kungliga Majestät har i flera brev nådigt befallt oss att vi skall sända de fyra största skeppen ut till Älvsnabben: Äpplet, Vasa, Stora Kronan och Gamla Svärdet [...] Skeppen ska ligga där [...] tills vidare order kommer [...]”

Referenshantering

Grundreglerna

Det finns många olika system för akademisk referenshantering som är mer eller mindre vanliga inom olika discipliner och fält. Man brukar använda fotnoter (Oxford-stil) i historia och idéhistoria, medan samhällsvetare oftare använder sig av referenser inom parenteser (Harvard-stil) i huvudtexten. Forskare måste dock alltid utgå ifrån de regler som finns hos det förlag eller den tidskrift som man vill publicera i; man får inte själv välja referenshanteringssystem. Det gäller även andra stilmässiga val. Jag har exempelvis fått skriva de flesta av mina artiklar på brittisk engelska trots att jag är uppvuxen i USA (och helt ojävigt tycker att USA har ett bättre stavningssystem). Studenter bör få riktlinjer kring vilket referenshanteringssystem de ska använda i sina uppsatser – i annat fall kan man välja ett vanligt system utifrån en stilguide. Flera tips anges i avsnittet om vidare läsning i slutet av kapitlet.

Det finns dock ett antal grundregler som allt akademiskt skrivande har gemensamt:

1. Man ska *alltid* ange källor för information man har hämtat utifrån och som inte är ”allmän information” (till exempel att Tyskland invaderade Frankrike 1870). Tumregeln för vad som räknas som ”allmän information” är det som man kan hitta i många olika sekundärkällor och inte är en specifik persons idé eller formulering. Referenser krävs alltså inte enbart för direktcitat – man måste även hänvisa till idéer som skrivs om med ens egna ord.
2. Man ska alltid ange tillräckligt med information om sina källor för att läsaren lätt ska kunna hitta dem. Vilken information som anges kan variera (vissa referenshanteringssystem kräver information som publiceringsort eller DOI-nummer som kan utelämnas enligt andra system), men bör oftast inkludera källans författare, titel och publiceringsår.

Detta tjänar två viktiga syften. För det första ska forskare som är intresserade av uppsatsens ämne kunna hitta annan intressant forskning eller primärkällor inom området. För det andra är referenserna en stor del av det som gör idéhistoria trovärdigt och vetenskapligt – andra forskare ska kunna dubbelkolla att man inte har feltolkat eller helt enkelt hittat på källor.

3. Man ska ange specifika sidnummer när det är möjligt. Den nyfikne läsaren ska inte behöva bläddra igenom en hel bok för att hitta det som uppsatsförfattaren refererar till. Ibland är det acceptabelt att citera ett helt verk, exempelvis om man vill referera till ett argument som drivs genom hela boken. Däremot är det särskilt viktigt att ange sidnummer för direktcitat.
4. Det räcker *aldrig* med bara en URL som referens. Alla referenshanteringssystem kräver mer information än så. Detta är viktigt då webbadresser ofta ändras. Till skillnad från ämnen med mer samtida studieobjekt är idéhistoria mindre av en ”färskvara” och forskningen ska kunna användas i många år framöver.

Många klassiska verk finns i flera upplagor. Vilken ska man referera till? Grundregeln är att referera till den upplaga man själv använder sig av. Det kan i så fall vara hjälpsamt att ange publiceringsåret för originalet inom hakparentes (till exempel ”Said 2003 [1978]”). Detta är valbart för sekundärlitteratur men viktigt för källmaterial, eftersom det spelar stor roll inom idéhistoria vilket är verken först publicerades. Om man refererar till ett klassiskt verk som helhet, utan att referera till olika delar av innehållet i detalj, kan man dock referera till bokens första upplaga.

Harvard och Oxford

Det finns många varianter av referenshanteringssystem. Dessa skiljer sig åt genom små detaljer, som hur man använder kommatecken eller om man skriver ut författarens förnamn eller bara anger initialer. Idéhistoriker i Sverige använder huvudsakligen varianter på två system, Harvard och Oxford.⁶

⁶ Det som kallas ”Harvard” och ”Oxford” utanför Sverige kan skilja sig från denna beskrivning, men jag håller mig till de vanligaste namnen inom Sverige.

Harvard: Detta system består av två delar: en utförlig referenslista i slutet av uppsatsen och korta referenser med författarens efternamn och publiceringsår inom parentes i huvudtexten: (Gripensvärd 1876). Fördelen med systemet är att man inte behöver ange långa referenser i huvuddelen av uppsatsen och man undviker fotnoter, som åtminstone en gång i tiden innebar merarbete för förlag att sätta. Nackdelen är att textens flyt bryts upp av referenser och det är svårt att diskutera referenserna, vilket man har möjlighet att göra i fotnoter. Systemet används oftast inom samhällsvetenskaperna, men även idéhistoriker använder det i vissa tidskrifter.

Oxford: Referenserna i texten anges i numrerade fot- eller slutnoter i stället för inom parentes. Fördelen är att klumpiga referenser inom parentes inte avbryter textens flyt och författare har möjlighet att kommentera källorna i noterna om de vill, vilket idéhistoriker ofta vill. Därför är systemet vanligt inom olika humanistiska fält.

Det finns dock varianter på hur man använder fotnoter, som oftast skiljer sig vad gäller referenslista. Ibland kan man använda en förkortad form av referensen i alla textens noter om man har en referenslista där man lätt kan slå upp den fullständiga versionen. Vissa referenssystem har ingen referenslista, bara fot- eller slutnoter, vilket kräver att man anger fullständiga referenser första gången källan citeras. I påföljande referenser till samma verk ska man ange en förkortad form. Och ibland ska man både ange den fullständiga referensen första gången den citeras i noterna *samt* i referenslistan.

Den korta formen av referenser i noter varierar också. Det kan vara författarens efternamn och publiceringsår eller författarens efternamn och en kort form av titeln. Att hitta en kort form av verkets titel, som bara ska innehålla några enstaka ord, är något av en konst. Till exempel skulle kortformen av referensen Mark Haddon, *The Curious Incident of the Dog in the Night-Time*, London: Jonathan Cape, 2003 kunna vara Haddon, *Curious Incident*.

Det finns även andra referenssystem, såsom APA, MLA och Chicago. Återigen kan man ha synpunkter på dessa system, men oftast får man inte

välja själv, utan anpassa sin text utifrån uppsatsriktlinjernas, tidskriftens, eller förlagets krav.

Fot- och slutnoter

Idéhistoriker (och andra historiker) älskar fotnoter. De visar var författaren hämtat sin information, ger läsaren uppslag till vidare fördjupning inom ämnet och ger utrymme för författaren att berätta intressant information som kanske är för detaljerad för huvudtexten. Man kan även ange anvisningar angående svårtillgängliga primärkällor. Tyvärr delar inte de flesta förlag samma kärlek för fotnoter. Dels är texter med noter svårare att sätta än text utan fotnoter, dels anser en del förlag att noterna riskerar att skrämja bort läsare genom att ge ett svårtillgängligt intryck.

En kompromiss många förlag använder sig av är slutnoter, som är som fotnoter fast i slutet av huvudtexten, direkt innan referenslistan. Då finns noterna, men de är dolda för de flesta läsare och de flesta sidor är enklare att sätta. Det är dock irriterande för den som faktiskt vill läsa noterna, som då behöver vända blad fram och tillbaka hela tiden medan de läser. Det börjar kanske låta tjatigt, men återigen får man oftast inte välja system själv, utan anpassa sig. Som tur är har program som Microsoft Word ett verktyg för att enkelt förvandla fot- till slutnoter och tvärtom.

Fot- och slutnoter ska numreras med arabiska siffror. Av någon anledning har Microsoft Word som standard att slutnoter numreras med romerska siffror, men det kan och bör man ändra i inställningarna. Jag har läst väldigt många forskningstexter men inte sett noter numrerade med romerska siffror en enda gång. Numrering ska vara löpande genom texten och inte börja om på varje sida. Om man skriver en doktorsavhandling eller annan bok är det vanligt att se till att notnumreringen börjar om i början av varje kapitel, men det ska man inte göra i studentuppsatser.

En sista viktig poäng: referenser i noter ska grupperas. Man ska *aldrig* ange flera noter i rad såsom man ser efter denna mening.⁷⁸⁹ I stället ska man ange flera referenser i samma not med semikolon emellan.

7 Gör

8 Inte

9 Detta!

Referenslistor

Som framgår från ovanstående skriver man oftast en referenslista i slutet av sin uppsats. Även här finns variationer, men de flesta rekommendationer är desamma oavsett typ av referenslista. Oavsett referenssystem bör man ange referenserna i alfabetisk ordning utifrån huvudförfattarens efternamn, eller om författaren saknas, utifrån titeln. Huvudförfattarens efternamn ska därför anges först i referenslistan, även om man enligt många referenshanteringssystem ska ange dem med tilltalsnamnet först i referenserna i huvudtext (eftersom de inte behöver sorteras alfabetiskt där). Om man skriver på engelska, observera att namn som börjar på å, ä, eller ö ska sorteras efter a respektive o, då de allra flesta engelsktalande inte vet att dessa räknas som separata bokstäver i slutet av alfabetet på svenska.

Man ska formatera listan med så kallade hängande indrag (första linjen av varje referens är vänsterjusterad och följande rad för samma referens är något indragna). På så sätt flyter inte alla referenser samman, utan man kan lätt hitta bland dem.

Ibland uppmuntras man att dela upp sina referenser i primär- och sekundärkällor. Detta kan vara hjälpsamt om uppsatsförfattaren använder många primära källor.

Referenser formateras nästan likadant på svenska och engelska. Små skillnader inkluderar riktningen på citationstecken, att man använder ett kolon i stället för en punkt på engelska mellan en boks huvud- och undertitel, samt att man använder olika förkortningar. Till exempel blir "s." (sidor) till "p." (pages) och "red." (redaktör/redaktörer) blir "ed." (editor/edited by) eller "eds." (editors).

Uppsatsskrivande studenter får förhoppnings riktlinjer angående vilken referensstil som ska användas, men går det att välja är Oxford-systemet (fotnoter) i linje med *Chicago Manual of Style* ett bra val. Denna bok har utförlig information och används i skrivande stund av svensk idéhistorias flaggskeppstidskrift *Lychmos*.

Latinska förkortningar – Ibid., Idem, et al.

Trots att de flesta inte längre läser latin finns det kvar en del latinska förkortningar som standard inom akademiskt skrivande. Dessa fyller främst funktionen att spara plats och undvika upprepningar. Den vanligaste är ”Ibid.” som är en förkortning av ibidem, ”på samma ställe.” Man behöver ofta ange samma referens flera gånger i rad för att tydligt visa att flera informationspunkter inte är ens egna utan kommer från en extern källa. Med ”Ibid.” slipper man skriva ut långa referenser flera gånger i rad. Till exempel, om man refererar till ”Hedenstierna-Jonsson et al. 2017, s. 855” flera gånger i rad slipper man skriva hela referensen om och om igen och kan bara skriva ”Ibid.” i stället. Man ska alltid sätta punkt efteråt (det är en förkortning av ibidem), och man får bara referera till exakt samma ställe i det refererade verket. Om man har angett sidnummer i föregående referens behöver ”Ibid.” därför referera till samma sida eller sidintervall. Ifall att man refererar till en annan sida eller sidintervall i samma verk kan man skriva ”Ibid., s. 857” eller liknande, även om vissa purister hävdar att man inte ska använda ”Ibid.” i sådana fall eftersom det tekniskt sätt inte är ”på samma ställe.”

I svenska uppsatser är det vanligast att man skriver ut referenserna varje gång, vilket gör att sidfoten på många uppsatser fylls med exempelvis ”Hedenstierna-Jonsson et al. 2017”, som ett straff i en gammaldags skola. Det må se lite klumpigt ut, men fördelen med att skriva ut referenserna är att det gör det lättare att redigera texten. Läger man till eller flyttar runt text är det lätt att ”Ibid.” hamnar på fel ställe och plötsligt refererar till fel källa. I vår datoriserade tidsålder har sådana förkortningar därför blivit mer sällsynta, särskilt när man kan klippa och klistra och inte behöver skriva ut upprepade referenser för hand eller med skrivmaskin.

Andra latinska förkortningar, såsom ”Idem” och ”op. cit.” är ännu sällsyntare arter nuförtiden. ”Idem” (”densamme”), ersätter någonting som är upprepad, oftast ett författarnamn. Till exempel kan man använda ”Idem” om man citerar två verk av samma författare i samma referens (till exempel ”Leijonhufvud 2019; Idem 2022”). Jag använder Idem ibland när jag refererar till ett kapitel i en samlingsvolym där kapitelförfattaren också är redaktör (så att jag slipper skriva deras namn två gånger i samma referens).

Idem är ingen förkortning och behöver därför ingen punkt efteråt. ”Op. cit.” (*opere citato*, ”i det citerade verket”) används för att referera läsaren till en mer fullständig referens någon annanstans i texten. Eftersom den är oprecis och föga hjälpsam för läsaren ska den undvikas. (Den används nästan aldrig längre).

En sista latinsk förkortning är vanligt förekommande och väldigt användbar: et al. (*et alia*, ”och andra”). Detta används när det finns fler än tre författare till ett refererat verk, så att man slipper skriva alla dess namn (till exempel ”Hedenstierna-Jonsson et al. 2017” i stället för ”Hedenstierna-Jonsson, Kjellström, Zachrisson, Krzewińska, Sobrado, Price, Günther, Jakobsson, Götherström och Storå 2017”). Detta är vanligare inom naturvetenskaperna, där artiklar ofta har långa författarlistor, än inom de flesta ämnen i humaniora (exemplet ovan kommer från arkeologi). Ändå kan det förekomma och lär bli allt vanligare i takt med att kollaborativ digitalhistoria gör framsteg. Om författarlistan inte är alltför lång ska man försöka skriva ut alla författarnamn i referenslistan (de har trots allt bidragit till forskningen) och bara använda ”et al.” i referenserna i uppsatsens huvudtext eller noter. Återigen ska man tänka på skiljetecken. Det ska alltid finnas en punkt efter ”al” (en förkortning på *alia*), men det ska aldrig finnas någon punkt efter ”et” (”och”, vilket inte är en förkortning). ”Et al.” är standard inom engelskspråkiga forskningstexter, men på svenska har vi en egen förkortning: ”m.fl.” (”med flera”). Den används på exakt samma sätt som ”et al.” och är används med fördel inom svenskspråkig forskning (såsom i den här boken!).

Att referera till personer

Första gången man omnämner en person i sin text, oavsett om det handlar om en forskare eller en historisk person, ska man alltid ange det fullständiga namnet. Därefter ska man ange deras *efternamn*, eller familjenamn. I ett antal länder, såsom Japan och Ungern, har man seden att ange familjenamnet först. Det är därför familjenamnet Itō exempelvis ska anges först för japanska statsmannen Itō Hirobumi (1841–1909). Man ska *inte* referera till en person med bara dess förnamn (till exempel ska man *inte* skriva ”Selma Lagerlöf var en svensk författare. Selma tilldelades nobelpriset 1909.”). Det

finns vissa undantag, exempelvis om man skriver om två personer med samma efternamn (till exempel två makar eller syskon – ”Alva och Gunnar Myrdal satt en djup prägel på svensk välfärdspolitik. 1929 reste Gunnar till USA.”). Detta gäller dock enbart historiska personer, inte forskare vars sekundärlitteratur man citerar. I det senare fallet ska man fortsätta att uppge deras fullständiga namn. Man brukar även referera till kungar och liknande figurer med förnamn.

Vissa särskilt viktiga figurer, ofta filosofer såsom Karl Marx eller Michel Foucault, omnämns ibland bara med efternamn i akademiska texter, även i första instans. Jag tycker själv att detta är lite problematiskt, då det utgår lite godtyckligt ifrån att vissa tänkare är ”kanoniska”. Jag tycker personligen att det är bättre att konsekvent introducera alla personer som man diskuterar med dess fullständiga namn, även om de är Immanuel Kant eller René Descartes.

Referenshanteringsprogram

Det finns datorprogram såsom Endnote och Zotero som är avsedda att hjälpa forskare att organisera sina referenser. Man matar in information (eller väljer utifrån olika databaser) som textens författare, titel, publiceringsort, och så vidare, och sedan kan man enkelt infoga referenser och till och med byta format på dem (till exempel från Oxford till Harvard). Detta är en fördel, då det kan ta en del tid att formatera sina referenser manuellt, men jag brukar ändå inte rekommendera sådana program till studenter. Programmen tycks framförallt vara utformade för forskare som skriver ett stort antal tidskriftsartiklar om ungefär samma ämne och har en lista med sekundärlitteratur som de ofta refererar till. Ska man skicka sin artikel till en ny tidskrift med ett nytt referenssystem efter att den har blivit nekad publicering i en annan tidskrift (en del av forskares vardag) kan det vara praktiskt att kunna omvandla alla referenser med bara några klick. Däremot vinner man inte så mycket om man inte skriver många olika forskningstexter, utan bara en studentuppsats – tidsvinsten handlar mest om volym.

Dessutom fungerar inte sådana program lika väl inom fält som historia och idéhistoria som ofta citerar arkivmaterial och äldre verk som kanske

inte lika lätt kan anpassas till ett standardiserat formulär (om man till exempel saknar information som publiceringsår eller behöver ange information utifrån arkivens icke-standardiserade organiseringsystem). Det är även svårt att få material på exempelvis utländska språk att passa in. Programmen passar bäst till forskare som använder sig av nutida, engelskspråkig sekundärlitteratur.

Är man intresserad erbjuder de flesta svenska universitetsbibliotek utbildningar i referenshanteringsprogram.¹⁰ Den nationella bibliotekskatalogen Libris har också ett verktyg där man kan klippa och klistra referenser i katalogposter i olika referensformat, även om man ofta måste justera formatet eller rätta till små fel när man använder denna funktion.

Vidare läsning

Det finns många guider till akademisk stil och referenshantering. Ann Curthoys och Ann McGraths *How to Write History that People Want to Read*, samt Richard Marius *A Short Guide to Writing about History* ger en bra allmän introduktion om hur man bör skriva som historiker. Deirdre McCloskeys *Economical Writing* har en hel del praktiska tips på hur man kan skriva tydligare och mer koncist.

På svenska är Anna Götlind och Magnus Linnarssons *Konsten att skriva en fotnot* en klassiker som har tjänat många studenter och forskare väl. Språkrådets *Svenska skrivregler* ger en bra överblick av svenska språkets konventioner och formalia. Magnus Lintons *Text och stil* behandlar akademisk skrivande som ett hantverk och presenterar strategier för effektivt berättande. Böckerna *Att skriva en bra uppsats* samt *Att skriva uppsats med akribi* riktar sig mer specifikt till uppsatsskrivande studenter.

¹⁰ För en guide från Stockholms universitetsbibliotek, se "Hur kommer jag igång med Zotero?" Stockholms universitetsbibliotek. 16 september 2021. Uppdaterad 26 januari 2024. <https://forum.sub.su.se/org/stockholms-universitetsbibliotek/d/hur-kommer-jag-igang-med-zotero-introduktion-till/>

Referenser

- Curthoys, Ann och Ann McGrath. *How to Write History that People Want to Read*. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2011.
- Götlind, Anna och Magnus Linnarsson. *Konsten att skriva en fotnot: vetenskaplig formalia för humanister*. 2:a uppl. Lund: Studentlitteratur, 2025.
- Karlsson, Ola, red. *Svenska skrivregler*. 4:e uppl. Stockholm: Liber, 2017.
- Linton, Magnus. *Text och stil: om konsten att berätta med vetenskap*. Stockholm: Natur och Kultur, 2019.
- Marius, Richard. *A Short Guide to Writing about History*. 2:a uppl. New York: HarperCollins, 1995.
- McCloskey, Deirdre. *Economical Writing: Thirty-Five Rules for Clear and Persuasive Prose*. Chicago: University of Chicago Press, 2019.
- Rienecker, Lotte, Peter Stray Jørgensen, Signe Skov, Vanessa Sonne-Ragans, Lotte Thing Rasmussen, Charlotte Wien, Kirstin Remvig och Ida Klitgård. *Att skriva en bra uppsats*. Översatt av Ann Lagerhammar. 4:e uppl. Stockholm: Liber, 2018.
- Sword, Helen. *Stylish Academic Writing*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2012.
- Trost, Jan. *Att skriva uppsats med akribi*. 4:e uppl. Lund: Studentlitteratur, 2014.